

ЧИ ПОТРІБНО ЗБІЛЬШУВАТИ ПЕНСІЙНИЙ ВІК В УКРАЇНІ?

Вступ. Криза 2008–2009 років наглядно показала низький рівень вітчизняної продукції, і, як наслідок, нездатність її конкурувати на міжнародних ринках з іноземними аналогами. Тому для підвищення конкурентоспроможності українських товарів потрібні значні суми видатків на фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, розробку нових технологій, виготовлення і впровадження у виробництво нового обладнання та виготовлення новітніх товарів. Проте нинішній Державний бюджет України коштів для фінансування інноваційних витрат практично не має, оскільки більша їх частина направляється на соціальний захист та соціальне забезпечення населення. При цьому значні суми коштів направляються Пенсійному фонду України, який протягом тривалого періоду є дотаційним.

Аналіз останніх досліджень. Для розв'язання зазначеної проблеми окремі науковці, серед яких знаходиться і автор пропонують збільшити пенсійний вік населення [1, с. 213]. Такої ж думки дотримується Б. О. Надточій: «З огляду на старіння нації та потребу утримання пенсії на належному рівні ми приречені на підвищення пенсійного віку» [2, с. 67].

Однак дана пропозиція неоднозначно сприймається багатьма вченими, законодавцями, урядовцями та більшістю населення.

Так наприклад В. М. Геєць зазначає: «У бюджеті зараз передбачено багато пільг, які вимивають з нього гроші. Неможливо одночасно призначати пільги й виділяти гроші на розвиток інфраструктурних проєктів» [3, с. 29] та «Паралельно існує проблема пенсійної реформи. Річ у тім, що, індексуючи й додаючи пенсію, ми не розв'язуємо принципову проблему пенсійної системи» [3, с. 32]. На ускладнення демографічної ситуації звертає увагу Е. М. Лібанова: «Питома вага осіб, старших за 65 років, за середнім варіантом прогнозу, у 2050 році становитиме 24,2 %. При цьому майже кожний третій українець матиме вік понад 60 років» [4, с. 35]. Цієї ж думки дотримується І. Гнибіденко: «Головним фактором зростання видатків з Пенсійного фонду та державного бюджету є демографічна криза, внаслідок якої українці стали однією з найстаріших націй світу» [5, с. 4]. А. В. Скрипник та Л. А. Ліхтенштейн вважають, що: «Про факт надмірного навантаження ПФУ на економіку країни в цілому свідчить його частка у ВВП, що досягла 15,3 % у 2005 році» [6, с. 142]. Але відомі вчені не пропонують кардинальних рішень для розв'язання зазначеної проблеми.

Проте, якщо наші законодавці, для того щоб отримати «дешеву» підтримку населення, будуть продовжувати не реагувати на світові тенденції щодо збільшення пенсійного віку громадян, державні дотації Пенсійному фонду щорічно зростатимуть, чим і далі буде обмежуватися фінансування інновацій.

Постановка завдання. Виходячи із наведеного, **актуальність** даного дослідження обумовлена низькою питомою вагою видатків Державного бюджету України на фінансування наукових та науково-технічних робіт, що спричинене дотаціями, які держава направляє Пенсійному фонду.

Метою даної роботи є обґрунтування необхідності збільшення пенсійного віку громадян в Україні, що сприятиме динамічному розвитку національного господарства та підвищенню рівня життя населення, в тому числі — пенсіонерів.

Відповідно до мети дослідження в роботі ставляться такі завдання:

- розкрити відмінність у функціях Пенсійного фонду України та Державного бюджету України;
- проаналізувати структуру доходів Пенсійного фонду у 2000–2009 роках;
- обґрунтувати необхідність збільшення пенсійного віку громадян України.

Результати досліджень. Пенсійний фонд України формується за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел і призначений для виплати пенсій та надання соціальних послуг [7, с. 1]. При цьому: «Кошти Пенсійного фонду не включаються до складу Державного бюджету України і не підлягають оподаткуванню» [7, п. 2 ст. 72].

Водночас в Державному бюджеті України грошові кошти мобілізуються для фінансування таких державних витрат:

- державних послуг загального призначення (державне управління, судова, правоохоронна і міжнародна діяльність, забезпечення безпеки та оборони країни);
- виробництва суспільних благ (науки, освіти, охорони здоров'я, культури і мистецтва, фізкультури і спорту, засобів масової інформації та послуг житлово-комунального господарства);
- підтримки галузей національного господарства (промисловості, будівництва, сільського та лісового господарства, мисливства, рибництва, транспорту, транспорту та зв'язку);
- державних цільових фондів (охорони навколишнього природного середовища, попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та ін.);
- обслуговування державного боргу та міжнародних зобов'язань країни.

Таким чином між функціями, які покладаються на Державний бюджет та Пенсійний фонд існують значні відмінності. Завдання Державного бюджету забезпечити фінансування інститутів, які формують організаційну структуру управління державою, тоді як Пенсійний фонд є свого роду накопичувальною структурою, яка акумулює частину доходів громадян щоб потім повернути їх їм у вигляді пенсії. На сьогодні ця функція Пенсійного фонду «розмита» солідарною системою пенсійного забезпечення, проте, при переході до персоналізованої накопичувальної системи пенсійного забезпечення вона буде окреслена чітко.

Крім того доходну частину Державного бюджету забезпечують податки, збори, обов'язкові платежі та доходи від виконання державою своїх функцій та реалізації державного майна, тоді як Пенсійний фонд формується за рахунок соціальних відрахувань роботодавців

Таблиця 1

Доходи Пенсійного фонду України у 2000–2009 роках*

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009#
Всього, млн. грн.	15425	18823	22491	24959	37536	65733	72197	101380	143486	164142
% до попереднього року	118,4	122,0	119,5	111,0	150,4	175,1	109,8	140,4	141,5	114,4
Власні доходи: млн. грн.	12890	16354	19775	22874	31393	42701	54293	75534	101949	111407
% у загальній сумі доходів Пенсійного фонду	83,6	86,9	87,9	91,6	83,6	65,0	75,2	74,5	71,0	67,9
Кошти державного бюджету: млн. грн.**	2536	2469	2716	2085	6143	22607	17263	25619	41400	48876
% у загальній сумі доходів Пенсійного фонду	16,4	13,1	12,1	8,4	16,4	34,0	23,9	25,3	28,9	29,9

* Таблицю складено за даними [6], [8].

** У 2000–2004 роках з врахуванням коштів фондів соціального страхування.

— попередні дані.

Таблиця 2

Видатки Державного бюджету України у 2000–2008 роках за окремими статтями**

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Видатки Державного бюджету:										
Всього, млн. грн.	48149	55528	60319	75793	102538	141990	175512	222763	312018	
На фінансування наукових та науково-технічних робіт: млн. грн.	615	752	733	1071	1450	1711	2017	2815	3910	
% у видатках Державного бюджету	1,3	1,4	1,2	1,4	1,4	1,2	1,1	1,2	1,3	
Дотацій Пенсійному фонду, % у видатках Державного бюджету	5,3	4,4	4,5	2,8	6,0	15,9	9,8	11,3	13,3	
Перевищення видатків з Державного бюджету Пенсійному фонду над видатками на фінансування наукових і науково-технічних робіт, разів	4,1	3,1	3,8	2,0	4,3	13,3	8,9	9,4	10,2	

** Таблицю складено за даними [6], [8], [9].

та працюючої частини населення. Іншими словами доходи Державного бюджету формують надходження, які, крім податку з доходів фізичних осіб, не пов'язані з результатами роботи громадян, в той час як соціальні відрахування безпосередньо залежать від їх доходів.

Отже на Державний бюджет та Пенсійний фонд України покладаються різні функції, і тому, не зважаючи на те, що Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» дозволяє це, на нашу думку, дотації з Державного бюджету Пенсійного фонду є необґрунтованими, оскільки вони звужують можливості держави фінансувати інноваційні видатки. Тому такі дотації слід розглядати як виняткові та тимчасові.

Проте аналіз структури доходів Пенсійного фонду України за останнє десятиліття засвідчує, що його неплатоспроможність стала хронічною і з кожним роком погіршується. Так протягом 2000–2004 років держава дотувала 8–16 % доходів Пенсійного фонду. Однак, в результаті значного зростання пенсій, в 2005 році цей показник зріс до 34 %, або більш ніж в 2 рази порівняно з попереднім роком. В 2006 році з Державного бюджету було профінансовано 23,9 % доходів Пенсійного фонду, проте в наступні роки цей показник постійно зростав і становив у 2008 році — 28,9 %, 2009 році — близько 30 % (табл. 1).

Таким чином протягом 2005–2009 років держава в середньому на 28 % щорічно забезпечувала доходну частину Пенсійного фонду.

Водночас дотації держави Пенсійному фонду значно переважали видатки з Державного бюджету на фінансування наукових та науково-технічних робіт. При чому цей розрив протягом досліджуваного періоду постійно зростав. Якщо у 2000–2008 роках на фінансування науки держава витрачала 1,1–1,4 % Державного бюджету, і цей показник практично не змінювався, то частка видатків, які направлялися Пенсійному фонду зростає з 4,7 % в середньому в 2000–2002 роках та 2,8 % — у 2003 році до 15,9 % — у 2005 році та в середньому 11,5 % — у 2006–2008 роках (табл. 2). В результаті, якщо у 2002–2004 роках видатки з Державного бюджету Пенсійному фонду перевищували видатки на фінансування наукових і науково-технічних робіт у 3–4 рази, 2003 році — у 2 рази, то у 2005 році — у 13,3 рази, а в 2006–2008 роках — у 9–10 разів.

Виходячи із зазначеного для вивільнення коштів для фінансування наукових розробок, Україні потрібно зменшити дотації з державного бюджету Пенсійному фонду. Однак без прийняття адекватних заходів це приведе до зменшення, і без того невеликих, пенсій. Тому, для того щоб, при зменшенні державних дотацій Пенсійному фонду, не відбулося зниження розміру пенсій, необхідно зменшити кількість пенсіонерів, а це, в свою чергу, можна зробити тільки шляхом збільшення пенсійного віку громадян до 65 років — показника на який орієнтуються більшість економічно розвинутих країн світу [2, с. 67–69].

На 1 січня 2009 року в Україні проживало 11111 тис. громадян у старшому за працездатний вік (чоловіки, яким виповнилося 60 років і більше та жінки, яким виповнилося 55 років і більше). Крім того ще 2639 тис. громадян України отримували пенсію будучи у працездатному віці. Загальна кількість пенсіонерів в Україні на 1 січня 2009 року складала 13750 тис. чол. При цьому на 1 січня 2010 року із наявного населення України 2055 тис. чоловіків та жінок знаходилося у віці 60–64 роки та 1657 тис. жінок — у віці 55–59 років [9, с. 340].

Таким чином при збільшенні пенсійного віку населення до 65 років кількість пенсіонерів за віком зменшилася б на 3712 тис. чол., що складало б 27,0 % від загальної кількості пенсіонерів.

В цьому випадку протягом 2000–2004 та 2006–2007 років Пенсійний фонд був би бездефіцитним і тільки у 2005 та 2008–2009 роках потребував би дотацій з Державного бюджету в межах 1–3 % його видаткової частини (табл. 3).

Водночас держава могла б, використавши вивільнені кошти, збільшити фінансування наукових та науково-технічних робіт у 2000–2004 роках в середньому в 4,4 рази та у 2005–2008 роках — в середньому в 11 разів щорічно.

Крім того необхідно збільшити пенсійний вік громадян, які користуючись пільгами, виходять на пенсію значно раніше 55 та 60 років, що дозволить суттєво збільшити розмір середньомісячної пенсії.

Опоненти даної пропозиції обґрунтовують свої заперечення щодо збільшення пенсійного віку низькою тривалістю життя населення в Україні та недостатньою кількістю робочих місць. Це дійсно так — середня тривалість життя чоловіків в Україні складає 62,5, жінок — 74,3 роки [9, с. 353].

Тому для збільшення тривалості життя населення вивільнені кошти крім фінансування наукових і науково-технічних робіт слід направити на створення нових робочих місць та охорону здоров'я населення. Крім того для багатьох громадян вихід на пенсію є психологічно несприятливим фактором, тому надання їм можливості продовжувати працювати позитивно скажеться на їхньому здоров'ї.

Однак слід зазначити, що більшість населення негативно ставиться до збільшення пенсійного віку. Тому таке збільшення потрібно проводити поступово, наприклад, на два місяці щорічно для чоловіків та чотири — для жінок. Це дозволить перейти на шестидесятип'ятирічний пенс-

Таблиця 3

Зменшення видатків Пенсійного фонду та вивільнення, при збільшенні пенсійного віку населення до 65 років, коштів Державного бюджету України у 2000–2009 роках, які можна було б направити на фінансування наукових і науково-технічних робіт***

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Зменшення видатків Пенсійного фонду, млн. грн.	4165	5082	6073	6739	10135	17748	19493	27373	38741	44318
Дефіцит Пенсійного фонду, млн. грн.	0	0	0	0	0	4859	0	0	2659	4558
Вивільнені кошти Державного бюджету, млн. грн.	2536	2469	2716	2085	6134	17748	19493	27373	38741	44318
Можливість збільшення видатків Державного бюджету на фінансування наукових і науково-технічних робіт, разів	5,1	4,3	4,7	2,9	5,2	11,4	10,7	10,7	10,9	-

*** Складено автором. «—» — дані відсутні.

ійний вік протягом дванадцяти років [1, с. 213]. Також потрібно передбачити на певний період можливість дострокового виходу на пенсію громадян за станом здоров'я та доплату в розмірі 20 % від нарахованої заробітної плати з коштів Пенсійного фонду, або Державного бюджету працівникам, які працюють після 60 років.

Процес постійного старіння населення відбувається у всьому світі, тому, якщо Україна не вдасться до збільшення пенсійного віку, то з часом на дотації Пенсійному фонду прийдеться направляти більшу частину коштів Державного бюджету, що ще більше зменшить інноваційні видатки держави та поглибить відставання вітчизняної продукції за технічним рівнем від іноземних аналогів.

Висновки. Виходячи із проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. На Державний бюджет України та Пенсійний фонд України покладаються різні функції, тому постійні дотації з Державного бюджету Пенсійному фонду для забезпечення пенсійних виплат обмежують можливості держави щодо фінансування наукових і науково-технічних робіт, які визначають технічний рівень продукції та її конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

2. Протягом 2000–2009 років частка коштів Державного бюджету у доходах Пенсійного фонду зростає майже вдвічі з 16,4 до 29,9 %. Тому якщо така тенденція буде спостерігатися і далі, то вже через декілька років держава вимушена буде більшу частину своїх коштів передавати Пенсійному фонду.

3. Для усунення дефіцитності Пенсійного фонду України необхідно поступово збільшити пенсійний вік громадян до 65 років, показника якого дотримуються більшість економічно розвинутих країн світу. Вивільнені в Державному бюджеті кошти слід направити на фінансування наукових і науково-технічних робіт, створення нових робочих місць та охорону здоров'я населення.

В науковій літературі неодноразово відмічалось, що існуюча в Україні солідарна система пенсійного забезпечення не стимулює Пенсійний фонд до ефективного використання отриманих коштів, тому подальші дослідження потрібно направити на обґрунтування необхідності переходу до персоналізованих пенсійних накопичень.

Література

- Борейко В. І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку (теорія, методологія, проблеми): монографія / В. І. Борейко. — Рівне, 2008. — 379 с.
- Надточій Б. О. Платоспроможність пенсійного фонду / Надточій Б. О. // Фінанси України. — 2005. — № 12. — С. 60–70.
- Геєць В. М. Політика економічного зростання на основі розширення внутрішнього споживання та її наслідки / Геєць В. М. // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 14–33.
- Лібанова Е. М. Трансформація державної соціальної політики в контексті забезпечення конкурентоспроможності української економіки / Лібанова Е. М. // Економіка України. — 2007. — № 9. — С. 34–41.
- Гнибіденко І. Пенсійна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи / Гнибіденко І. // Економіка України. — 2007. — № 4. — С. 4–11.
- Скрипник А. В. Фінансові ризики в контексті пенсійної реформи / Скрипник А. В., Ліхтенштейн Л. А. // Фінанси України. — 2007. — № 2. — С. 138–153.
- Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV // Вісник податкової служби України. — 2003. — С. 1–48.
- http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category?cat_id=94750.
- Статистичний щорічник України за 2008 рік, К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — 566 с.